

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nayka.com.ua | № 4, 2019 | 26.04.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.4.66](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.66)

УДК 338.23

О. М. Герасименко

*к. е. н., докторант кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси,
сертифікований провідний менеджер з управління ризиками
згідно міжнародного стандарту ISO 31000
ORCID: 0000-0002-3144-0709*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТРУДОРЕСУРСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Olena Herasymenko

*Candidate of Economic Sciences,
Doctoral Student of the Department of Management and Economic Security,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
PECB Certified ISO 31000 Lead Risk Manager*

SOME ASPECTS OF RISK-ORIENTED MANAGEMENT IN ENSURING STATE LABOR SECURITY

У статті автором досліджується місце ризик-орієнтованого підходу до управління у забезпеченні трудоворесурсної безпеки держави за складних та невизначених економічних, соціальних та геополітичних умов. Розглядається бачення трудоворесурсної безпеки держави вітчизняними дослідниками та авторський погляд з позиції ризик-орієнтованого управління, що залишилось поза увагою дослідників. Розкрито сутність демографічної, соціальної та економічної складової трудоворесурсної безпеки. Визначено ряд пріоритетних для вирішення ризиків та загроз за складовими трудоворесурсної безпеки держави на сучасному етапі. Резюмовано, що забезпечення трудоворесурсної безпеки держави є особливою сферою національної безпеки, потужним елементом сталого розвитку держави та потребує зважання на ризики мікро-, мезо- та макросередовища. Визначено важливість ризик-орієнтованого управління у забезпеченні трудоворесурсної безпеки держави.

The author investigates the place of risk-oriented approach to management in ensuring labor security of the state under difficult and uncertain economic, social and geopolitical conditions. The author considers the vision of the state labor resources of the state by domestic researchers and the author's view from the point of view of risk-oriented management, which was left out of the researchers' attention. The essence of demographic, social and economic component of labor security is revealed. A number of priorities have been identified to address the risks and threats to the components of the state's labor security at the present stage. It is summarized that the provision

of labor security of the state is a special area of national security, a powerful element of sustainable development of the state and requires consideration of the risks of micro, meso and macro environment. The importance of risk-oriented management in ensuring labor security of the state is determined.

The current atypical circumstances for Ukraine's economic activity determine the urgency of solving the problem of research on risk-oriented management in ensuring labor security of the state, which is to take into account the risk factor when making decisions at any level of management. Globalization and integration provoke increased levels of competition, the accuracy of risk assessment requires more and more parameters to be taken into account, so diagnostic tools that have been tested in the world do not always provide accurate forecasts. Therefore, the creation of effective mechanisms for ensuring labor security at the micro, mezzanine and macro levels is an urgent need for economic development. The security dimension is present today in many areas and sectors of the economy that differ from one another. This is what determines the controversy of the structure and essential filling of labor security as a component of state security. The solution of the strategic tasks of the state security is impossible without the activation of labor resources as the basis for social development. Accordingly, the effectiveness of labor resources is the basis of labor security of the state.

Ключові слова: *трудоресурсна безпека; ризик-орієнтований підхід; демографічна ситуація; міграція; безпека держави.*

Keywords: *labor security; risk-oriented approach; demographic situation; migration; state security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних економічних та геополітичних умовах перед державою стає проблема трудоворесурсної безпеки, яка останніми роками набирає значних обертів. Основою такою безпеки є стабільні та стійкі процеси відтворення кількісних та якісних характеристик населення. Вирішення завдання досягнення економічного зростання неможливе без активізації трудових ресурсів та підприємницької сфери як головних ресурсів суспільного розвитку. Отже, трудові ресурси є одним із найважливіших елементів економічної безпеки держави, в основі якої повинен міститися ефективний механізм управління ризиками, зокрема демографічними, кадровими та трудовими. З метою вирішення проблеми дієвих процесів забезпечення трудоворесурсної безпеки держави на макро- та мікро- рівнях, є доцільним більш глибоке вивчення досвіду у сфері управління ризиками, що є невід'ємною складовою сталого розвитку. Сучасні нетипові для України обставини провадження економічної діяльності обумовлюють актуальність вирішення проблеми дослідження ризик-орієнтованого управління у забезпеченні трудоворесурсної безпеки держави, що полягає у врахуванні фактору ризику при прийнятті рішень на будь-якому рівні менеджменту. Глобалізація та інтеграція провокують зростання рівня конкуренції, точність оцінки ризиків вимагає врахування усе більшої кількості параметрів, тому апробовані світовим досвідом інструменти діагностики не завжди дають точних прогнозів. Тому створення ефективних механізмів забезпечення трудоворесурсної безпеки на мікро, мезорівні та макрорівнях є нагальною потребою для розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем відтворення населення, його трудового потенціалу у системі національної загалом та економічної безпеки зокрема займалися такі вітчизняні дослідники, як О. Коломієць [1], вивченням трудоворесурсної безпеки України в регіональному вимірі В. Капітан [2], В. Мікловда, М. Пітюлич, В. Гоблик [3], досліджували трудоворесурсний контекст економічної безпеки регіону.

Метою даної статті є встановлення місця ризик-орієнтованого підходу до управління у забезпеченні трудоворесурсної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аспект безпеки на сьогодні є присутнім у багатьох сферах та галузях народного господарства, що різняться між собою. Саме це визначає полеміку структури та сутнісного наповнення трудоворесурсної безпеки як складової безпеки держави. Вирішення стратегічних завдань безпеки держави є неможливим без активізації

трудоу ресурсів як основи суспільного розвитку. Відповідно ефективність трудових ресурсів є основою трудоворесурсної безпеки держави.

Боднар Н.Р. [4] зазначає, що трудоворесурсна безпека – це такий стан за якого трудові ресурси захищені від різного роду загроз і здатні до самовідтворення. В контексті трудоворесурсної безпеки загрозами визнаються будь-які негативні чинники, що потенційно або реально впливають на стабільність відтворення трудових ресурсів і погіршують умови реалізації трудового потенціалу. Проаналізувавши понятійно-категоріальний апарат трудоворесурсної безпеки та дослідивши взаємозв'язок між основними його складовими, ми прийшли до висновку, що трудоворесурсна безпека як одна зі складових національної безпеки відображає такий стан трудових ресурсів та трудового потенціалу країни, за якого відбувається їх постійне самовідтворення та підвищення ефективності.

Як зазначає Капітан В. [4] трудоворесурсна безпека є важливою складовою економічної безпеки, чинником, що безпосередньо визначає стан інших її елементів: соціальної, фінансової, інноваційної, продуктової та інших безпеки. Серед іншого, її ознаками є: відповідність потребам економіки кількості економічно активного населення та якості його потенціалу; відсутність дефіциту робочої сили для видів діяльності, що визначають спеціалізацію країни в глобальному просторі; контрольованість соціально-трудоу відносин тощо. Як бачимо, трудоворесурсна безпека характеризується багатьма індикаторами.

Слід зазначити, що при проведенні оцінки трудоворесурсної безпеки важливим аспектом є зважання на ризики на мікро-, мезо- та макрорівні. Усунення або мінімізація ризиків на кожному з рівнів підвищить рівень трудоворесурсної безпеки загалом. Застосування підходів ризик-орієнтованого управління у забезпеченні економічної безпеки повинно починатись з ідентифікації наявних та латентних ризиків. Ідентифікація ризиків скерована на своєчасне виявлення та реєстрацію можливих деструктивних факторів, що можуть негативно вплинути на досягнення цілей та реалізацію завдань трудоворесурсної безпеки держави, а також визначення напрямку та необхідності удосконалення процесу управління ризиками. Даний процес направлений на мінімізацію ризиків та врахування можливостей у ході планування діяльності на майбутнє. За ризик-орієнтованого підходу кожен суб'єкт забезпечення трудоворесурсної безпеки на постійній основі повинен ідентифікувати та оцінювати ризики, що впливають на досягнення цілей, що стоять безпосередньо перед ним. Процес ідентифікації повинен відбуватись як з точки зору минулого досвіду, так і з точки зору майбутніх подій. Своєчасний та якісний аналіз і оцінка дадуть змогу вчасно та дієво реагувати на зміни компонентів трудоворесурсної безпеки держави.

Суть ризик-орієнтованого управління у забезпеченні трудоворесурсної безпеки полягає у контролі у зонах підвищеного ризику, що дозволяє вчасно застосовувати необхідні заходи там, де вони потрібні та значно економити ресурси. Ризик-орієнтований підхід передбачає, що контрольна-наглядова діяльність повинна базуватись на ризиках та співмірної з ними.

У національному законодавстві забезпечення трудоворесурсної безпеки пов'язується з усуненням демографічних загроз національній безпеці та подоланням демографічної кризи [5-7]. Така позиція ґрунтується на виявленні існуючих демографічних загроз національній безпеці та розумінні їх негативних наслідків для відтворення і розвитку людських ресурсів.

Можна виокремити у складі трудоворесурсної безпеки три основні компоненти: демографічну, в межах якої відтворюються носії трудоворесурсного потенціалу та формуються демографічні структури; соціальну, що включає позитивні й негативні чинники формування кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу; економічну, що характеризує ефективність реалізації трудоворесурсного потенціалу [1].

Демографічна компонента трудоворесурсної безпеки охоплює демографічні процеси, що складають природний (народжуваність, смертність, природний приріст) і механічний (міграцію) рух населення. Під впливом руху населення відбувається формування найважливішої демографічної характеристики трудоворесурсного потенціалу – його статево-вікової структури. Разом із такими важливими медико-демографічними характеристиками населення, як рівень захворюваності, інвалідності та поширення соціальних хвороб, статево-вікова структура визначає ті самі кількісні «демографічні обмеження», що закладені у визначення трудових ресурсів. Соціальна компонента трудоворесурсної безпеки визначає важливість стабільного розвитку соціально-економічної системи для фізичного відтворення носіїв трудового потенціалу і тривалого збереження їх працездатності. У межах соціальної компоненти трудоворесурсної безпеки також відбувається формування таких важливих якісних характеристик робочої сили, як її освітня і професійно-кваліфікаційна структури. Економічна компонента трудоворесурсної безпеки пов'язана з регулюванням і розвитком ринку праці, формуванням умов для повного та ефективного застосування трудоворесурсного потенціалу як основи для створення конкурентоспроможності національної економіки [1].

Так, Коломієць О.О. визначає трудоворесурсну безпеку як стан захищеності трудових ресурсів у процесі їх формування, розподілу та використання від демографічних і соціальних загроз, а також загроз у сфері реалізації трудового потенціалу.

Забезпечення трудоворесурсної безпеки у сфері реалізації трудового потенціалу пов'язане з ліквідацією або мінімізацією загроз, спричинених, по-перше, низьким рівнем оплати праці [1]:

- низький рівень продуктивності праці як результат відсутності мотивації до праці;
- скорочення частки доходів від професійної зайнятості в загальній структурі доходів населення;
- падіння рівня економічної активності населення;
- зростання прихованого безробіття, неформальної зайнятості, регіональної диференціації за рівнем зайнятості.

Ризик-орієнтований підхід до управління дає змогу виявити головні деструктивні фактори трудоворесурсної безпеки держави на сучасному етапі суспільного розвитку є:

- невідповідність числа створюваних робочих місць та чисельності працездатного населення, що призводить до зростання безробіття;
- нестача кваліфікованих кадрів та погіршення стану науково-технічного потенціалу. На сьогодні професійно-кваліфікаційна структура робочої сили не відповідає рівню наявних задач, а відповідно існує невідповідність потреб ринку праці та результатів функціонування освітнього ринку;
- значні розміри внутрішньої міграції, через яку завдається шкода економічному та трудовому потенціалу окремого регіону, більшість внутрішніх мігрантів працюють не за спеціальністю.

Трудоворесурсна безпека, як складова національної безпеки в свою чергу включає демографічну, соціально-економічну та політичну складові, які обумовлюють якісний та кількісний стан трудового потенціалу країни (табл. 1.) [4].

Таблиця 1.
Ключові загрози трудоворесурсній безпеці [4]

Загрози		Результати негативної дії загроз
Демографічні	Зменшення тривалості життя	За рахунок зменшення кількості населення країни, зменшується його працездатна частина та суттєво погіршується рівень якості трудових ресурсів через міграцію
	Зменшення народжуваності	
	Зниження рівня здоров'я нації	
	Збільшення смертності населення	
	Від'ємне сальдо міграції	
	Незбалансований розподіл населення на території країни	
Соціально-економічні	Зубожіння населення, зниження рівня життя	Вкрай несприятливі умови для реалізації трудового потенціалу в Україні є причиною від'їзду значної частини населення за кордон та зниження його трудового потенціалу в тому числі через відсутність економічних стимулів
	Недостатня соціальна захищеність населення	
	Неефективний механізм регулювання ринку праці в частині визначення вартості і ціни, а також забезпечення гідних умов праці	
	Несприятливі умови ведення малого і середнього бізнесу	
Політичні	Відсутність ефективних програм по врегулюванню міграційних процесів	Відсутність ефективного правового поля регулювання трудоворесурсної безпеки та механізмів протидії їй загрозам
	Тривалість політичних конфліктів всередині владних структур	
	Відсутність ефективної політики держави щодо врегулювання збройних конфліктів	
	Низька ефективність державної політики щодо підвищення доходів населення	

Отже, можемо визначити найбільш суттєві для вітчизняної трудоворесурсної безпеки України наступні ризики:

- зменшення чисельності постійного населення;
- зменшення численності населення працездатного віку;
- посилення локальних проявів депопуляції;
- деформація статеві-вікової структури населення;
- погіршення фізичного здоров'я населення;
- старіння населення;
- відтік кваліфікованих кадрів;
- знелюднення сільських територій;
- безповоротна міграція;
- тінізація трудової діяльності;

- депрофесіоналізація кадрів;
- перевищення рівня безробіття над його природним рівнем;
- неповна зайнятість;
- зниження інвестиційної привабливості.

Висновки. Проведене дослідження ризик-орієнтованого управління у забезпеченні трудоворесурсної безпеки держави засвідчило важливість даної проблеми особливо у період загострення економічної, соціальної та геополітичної ситуації в країні. Теоретичні дослідження різних аспектів забезпечення трудоворесурсної безпеки держави дають можливість створення інформаційної платформи задля ефективної протидії ряду ризиків національної безпеки, а саме її трудоворесурсного забезпечення. Визначені в ході дослідження ризики ілюструють напрямки подальшої роботи щодо трудоворесурсної безпеки, слабкі місця, що можуть стати масштабними деструктивними факторами.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у виробленні дієвого механізму протидії ризикам та загрозам трудоворесурсній безпеці держави.

Література.

1. Коломієць О.О. Трудоворесурсна безпека в системі національної безпеки України / О.О. Коломієць // Стратегічні пріоритети. 2014. - № 2 (31). – С. 140-145
2. Капітан В. Трудоворесурсна безпека України в регіональному вимірі [Електронний ресурс] / Володимир Капітан // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2014. — Вип. 1 (10). — С. 294-302. — Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14kvovrv.pdf>.
3. Мікловда, В. П. Економічна безпека регіону: трудоворесурсний контекст / В. П. Мікловда, М. І. Пітюлич, В. В. Гоблик // Регіональна економіка. - Львів : ДУ "Ін-т регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України", 2017. - №2(84). - С.10-15
4. Боднар Н.Р. Теоретичні аспекти забезпечення трудоворесурсної безпеки України / Н.Р. Боднар // Формування ринкових відносин в Україні. – 2018. - № 12(211). – С. 137-143
5. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 вересня 2007 року «Про заходи щодо подолання демографічної кризи та розвитку трудоворесурсного потенціалу України» : указ Президента України від 19.09.2007 р. № 895/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Про Міжвідомчу комісію з питань подолання демографічної кризи та розвитку трудоворесурсного потенціалу при Раді національної безпеки і оборони України» : указ Президента України від 15.04.2008 р. № 361/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/361/2008>

References.

1. Kolomiets' O. (2014). "Labor security in the national security system of Ukraine", *Stratehichni priorytety*, vol.2 (31), pp. 140-145
2. Kapitan V. (2014). "Labour resource security of Ukraine in the regional dimension", *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 10 (1), pp. 294- 302. Available from: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14kvovrv.pdf>.
3. Miklovda V.P., Pitiulych M.I. and Hoblyk V.V. (2017). "Economic security of the region: labor resources context", *Rehional'na ekonomika*, vol. №2(84), pp.10-15
4. Bodnar N.R. (2018). "Theoretical aspects of labor security of Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol.12 (211), pp. 137-143
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the basics of Ukraine's national security" № 964-IV, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
6. Presidential decree (2007), "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 19, 2007 "On measures to overcome the demographic crisis and develop the labor potential of Ukraine" № 895/2007, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Presidential decree (2008), "About the Interagency Commission on Overcoming Demographic Crisis and Development of Labor Resources at the National Security and Defense Council of Ukraine", № 361/2008, available at <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/361/2008>

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019 р.